

УДК 3291/9-043.83 (439) «1990/2010»
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.50>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ З ДОМІНУЮЧОЮ ПАРТІЄЮ В УГОРЩИНІ УПРОДОВЖ 1990–2010 РОКІВ

Андрій Приходько

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
факультет суспільних наук, кафедра політології і державного управління
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

Охарактеризовано особливості формування партійної системи з домінуючою партією в Угорщині упродовж 1990–2010 років. Запропоновано періодизацію розвитку партійної системи Угорщини: перший етап (1988–1994 рр.) – етап початкової багатопартійності; другий етап (1994–2010 рр.) – двоблокова багатопартійна система поміркованого плюралізму; третій етап (починаючи з 2010 р.) – багатопартійна система з домінуючою партією. В рамках виокремлених етапів досліджено акторний склад та конфігурацію партійної системи.

Етап початкової багатопартійності характеризувався: 1) трансформацією опозиційних рухів у політичні партії (Союз вільних демократів, Союз молодих демократів (ФІДЕС), Угорський демократичний форум); 2) відновленням діяльності історичних партій (Народна партія дрібних власників, Християнсько-демократична народна партія); 3) формуванням нормативно-правової основи діяльності політичних партій; 4) проведенням парламентських виборів 1990 р. (установчі вибори) та 1994 р. за результатами яких окреслилися контури майбутньої партійної системи.

Підкреслено, що другий етап (1994–2010 рр.) у розвитку партійної системи Угорщини можна назвати етапом формування та функціонування двоблокової багатопартійної системи поміркованого плюралізму. Для вказаного етапу були характерні такі особливості: 1) вагомий вплив на конфігурацію партійної системи мали парламентські вибори 1998, 2002, 2006 та 2010 рр.; 2) конкуренція за утворення уряду між Угорською соціалістичною партією і ФІДЕС; 3) вплив на консолідацію партійної системи євроінтеграційних процесів; 4) участь політичних сил у виборах до місцевих органів влади та до Європарламенту у 2009 р.; 5) конфігурація партійної системи на кінець вказаного періоду виглядала наступним чином: мейнстримні партії: УСП, Фідес, ХДНП та партії «нової політики»: «Рух за кращу Угорщину» («нові праві») і «Політика може бути іншою» (угорські зелені, «нові ліві»).

Упродовж вказаного періоду відбулися суттєві зміни в акторному складі партійної системи: а) з угорського політикуму фактично зникли популярні на початковому етапі становлення багатопартійності ліберальні та аграрні партії; б) криза в середовищі УСП та суттєве зменшення її рейтингу; в) поява нових партій – «партій нової політики».

Констатовано, що із завершенням парламентських виборів 2010 р. в Угорщині розпочинається інституціоналізація партійної системи з домінуючою партією, якою стала «ФІДЕС».

Ключові слова: Угорщина, трансформація, демократичний транзит, партійна система, партійна система з домінуючою партією, установчі вибори, мейнстримні партії, партії «нової політики».

Постановка проблеми. Обов'язковим елементом переходу до демократії та її консолідації є розвиток та дієвість партійної системи, яка структурує голоси громадян у процесі парламентських та місцевих виборів, що в свою чергу забезпечує формування представницьких органів влади та її ротацію. Еволюція партійної системи в Угорщині упродовж 1990–2010 рр. від початкової багатопартійності до системи з домінуючою партією показала одну із зразкових моделей консолідації партійної системи в умовах демократичного

транзиту. Тому вивчення позитивного досвіду інституціалізації партійної системи у процесі демократичного переходу є важливим надбанням політичної науки.

Консолідація партійної системи з домінуючою партією в Угорщині має з одного боку позитивний вплив на функціонування системи владних відносин (формування уряду, робота парламенту), а з іншого система домінування з часом також може привести до «переродження» сутності демократичного режиму та перетворення його у один із видів гібридних режимів (найчастіше неліберальної / ліберальної демократії) за рахунок домінування виконавчої влади у системі розподілу влад, що забезпечується перемогою на виборах однієї і тієї ж партії упродовж багатьох років (в Угорщині до прикладу з 2010 р. перемогу на парламентських виборах здобуває партія «ФІДЕС»). Дослідження особливостей такого «переродження» є актуальним і для вивчення політичного розвитку України, де на парламентських виборах 2019 р. перемогу здобула нова політична партія «Слуга народу», яка одноосібно сформувала уряд.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження – охарактеризувати особливості становлення партійної системи з домінуючою партією в Угорщині упродовж 1990–2010 рр. До головних завдань дослідження відносимо такі: 1) проаналізувати чинники впливу на становлення партійної системи Угорщини та окреслити методологію вивчення консолідації партійної системи; 2) дослідити конфігурацію та акторний склад партійної системи Угорщини на різних етапах її еволюції.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналіз розвитку та функціонування партійної системи Угорщини у вказаний період зроблений у дисертаційних дослідженнях таких вітчизняних науковців: В. Бусленка, Є. Гайданки, А. Головача, Ю. Дзюбенка, Г. Зеленько, Ю. Копинця, В. Кольцова, Д. Ткача. Особливості угорського партіотворення досліджуються в окремих розділах монографій вітчизняних науковців: «Взаємовідносини влади та опозиції в державах Вишеградської групи» [1], «Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України» [2], «Порівняльний аналіз формування і функціонування політичної опозиції в країнах Вишеградської групи» [3], «Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть» [4], «Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи» [5], «Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій» [6].

Вказана проблематика стала також предметом дослідження у низці статей вітчизняних політологів: В. Лебедюка [7], А. Мелешевича [8], Ю. Остапця та А. Радька [9], Т. Попович [10], Д. Ткача [11], І. Черленяка [12].

Методологія дослідження. Зазначимо, що в політичній науці не склалося єдиного підходу до визначення політичної партії. У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися такою її дефініцією: політична партія – це добровільне об'єднання громадян прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, яке утворене з метою здобуття політичної влади, сприяє формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах. Однією з найпоширеніших класифікацій політичних партій є класифікація на основі ідеологічного критерію (саме він є важливим у контексті нашого дослідження): комуністичні, соціалістичні, соціал-демократичні, ліберальні, консервативні (християнсько-демократичні), націоналістичні партії. Усі ці партії ще називають мейнстримними партіями. У перекладі з англійського *mainstream* – це основна течія, якою позначають домінуючий напрямок у певній області (науковій, культурній, медійній тощо) для певного періоду часу. Таким чином, під мейнстримними ми розуміємо класичні політичні партії, які афілюються з певними ідеологічними доктринами.

З кінця ХХ ст. поширюються і здобувають вплив нові партійні ідеології – екологічні (зелені) та праворадикальні (правопопулістичні), а відтак виникають нові типи партій, які отримують назви «нові ліві» та «нові праві», або їх називають «партіями нової політики».

Сукупність політичних партій в окремії державі утворює її партійну систему. Під партійною системою слід розуміти «сукупність партій, які 1) існують в конкретній державі і утворюють певну конфігурацію всередині політичної системи, що залишається незмінною протягом більш або менш тривалого часу (декілька електоральних циклів), 2) є представленими в органах влади і 3) забезпечують дієвість взаємодії між громадянським суспільством та державою. Іншими словами – це сукупність партій, які беруть участь у тій формі політичної діяльності, що пов'язана з формуванням законодавчих і виконавчих структур влади та впливають на формування громадської думки» [13, с. 389]. Конфігурацію партійних систем утворюють «стійкі відносини між політичними партіями, які подолали виборчий бар'єр і отримали можливість приймати участь у формуванні уряду та прийнятті управлінських рішень, мають вплив на партійну конкуренцію і регіональні владні структури, що і визначає в кінцевому результаті тип партійної системи: багатопартійна, двоблокова партійна система, система домінування тощо» [13, с. 389].

Однією з найбільш поширених типологізацій партійних систем в політичній науці є типологія Дж. Сарторі, який на основі поєднання кількісного і якісних критеріїв (поляризація і фрагментація), виокремлює такі типи партійних систем: 1) однопартійна; 2) гегемоністська; 3) система з домінуючою партією; 4) двопартійна система; 5) система обмеженого (поміркованого) плюралізму; 6) система поляризованого плюралізму; 7) атомізована» [14, с. 105]. Вказана типологізація має свої недоліки, але вона є одна із найпростіших у застосуванні, охоплює великий масив існуючих у суспільствах партійних систем, тому і найчастіше використовується для їх аналізу. Є, звичайно, і якісніші типології, які створені пізніше (наприклад, канадського політолога А. Сіароффа [15]), і які є більш повними та менш суперечливими, але вони складні у практичному використанні.

Виокремлення партійної системи з домінуючою партією є одним із нововведень Дж. Сарторі. Вказана партійна система (а така виникає в Угорщині після парламентських виборів 2010 р.) передбачає на думку М. Назарова «реальну конкуренцію між партіями, періодичне проведення демократичних виборів, за умови, що всі партії мають більш менш рівні шанси на перемогу. Однак одна з партій, не маючи жодних штучно створених переваг, займає на політичному полі домінуючі позиції або самостійно, або у складі коаліції з партією-сателітом» [16, с. 37]. Отже, «партійна система з домінуючою партією – це багатопартійна система в якій тривалий час (більше трьох електоральних циклів) лише одна партія володіє реальною політичною владою, маючи кваліфікаційну більшість у парламенті і формуючи уряд власними силами, або ж інколи у складі правлячої коаліції як правило з однією з маловпливових партій [13, с. 389–390]. Система домінування характеризується: 1) проходженням до парламенту 3–5 партій, одна з яких є домінуючою; 2) формуванням уряду монобільшістю, або коаліцією домінуючої партії з однією із партій-сателітів; 3) малоефективною опозицією в представницькому органі влади; 4) довготривалістю та стабільністю за рахунок єдності правлячої еліти, кооптації опозиції, мобілізації громадян на підтримку домінуючої партії та існуючого режиму.

У нашому дослідженні категорії «консолідація партійної системи» і «інституціалізація партійної системи» ми будемо використовувати як синоніми, оскільки консолідація партійної системи в умовах демократичного транзиту це і є не що інше як її інституціалізація. На думку низки вітчизняних фахівців консолідація партійної системи вимірюється такими показниками: 1) зниженням рівня фрагментації партійної системи / зменшенням кількості

парламентських та електоральних партій (вимірюється індексом ефективної кількості електоральних (ІЕКЕП), індексом ефективної кількості парламентських партій (ІЕКПП) та індексом фракційності); 2) зниженням рівня електоральної волатильності / зменшенням кількості голосів виборців, які на кожних виборах голосують за інші політичні сили (вимірюється індексом волатильності); 3) однаковість підтримки політичних партій у різних регіонах країни (вимірюється індексом націоналізації); 4) здатністю парламентських партій сформувати урядову коаліцію; 5) входження у європейські партійні (загальноєвропейські партії) та інституційні структури (Європарламент); 6) відсутність екстремістських, сепаратистських та регіоналістських настроїв, а відтак і відповідних політичних партій [5; 7; 8; 17; 18; 22].

«Інституціалізація (в нашому випадку ми можемо говорити про консолідацію партійної системи, принаймні про деякі з її показників – А. П.), на думку С. Мейнверінга і М. Торкела, характеризується: «а) наявністю регулярно повторюваних зразків міжпартійних змагань; б) міцним партійним корінням у суспільстві; в) легітимністю в очах виборців і прихильників; г) наявністю міцних (стійких) партійних організацій» [17, с. 206]. Модель вивчення рівня інституціалізації (консолідації) партійної системи у вітчизняній науці запропонував А. Мелешевич [18] (критерії запропоновані А. Мелешевичем ми також використовуємо для констатації рівня консолідації партійної системи Угорщини). В основу його методології покладено два критерії: зовнішня автономія (операційні індикатори: виконання партіями виборчих функцій, партійність парламенту, географічна рівномірність підтримки партій) і внутрішня стабільність партійної системи (сумарний відсоток голосів відданих за «старі» політичні партії, індекс електоральної волатильності» [18, с. 46–64].

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток партійної системи Угорщини ми розглянемо у контексті запропонованої нами періодизації: **перший етап** (1988–1994 рр.) – етап початкової багатопартійності; **другий етап** (1994–2010 рр.) – двоблокова багатопартійна система поміркованого плюралізму; **третій етап** (починаючи з 2010 р.) – багатопартійна система з домінуючою партією. Зазначимо, що еволюцію партійної системи Угорщини ми охарактеризуємо включаючи парламентські вибори 2010 р. з якими ми пов'язуємо остаточну консолідацію партійної системи у форматі партійної системи з домінуючою партією.

Етап початкової багатопартійності характеризувався: 1) трансформацією опозиційних рухів у політичні партії: Союз вільних демократів (СВД), Союз молодих демократів (СМД / ФІДЕС), Угорський демократичний форум (УДФ); 2) відновленням діяльності історичних партій: Незалежна партія дрібних власників (НПДВ), Християнсько-демократична народна партія (ХДНП); 3) формуванням нормативно-правової основи діяльності політичних партій; 4) проведення парламентських виборів 1990 р. (установчі вибори) та 1994 р. за результатами яких окреслилися контури майбутньої партійної системи.

На формування й розвиток багатопартійної системи в Угорщині, на думку Д. Ткача, суттєво вплинули окремі інституціональні фактори. «По-перше, деяка кількість населення поділяла ідеологічні позиції соціалістичного режиму або була пов'язана з його організаційними та матеріальними ресурсами, тож стала базою для партій лівого напрямку. По-друге, масові рухи за демократію, що набули значного розвитку в середині 1980-х рр., зумовили створення різноманітних партій наприкінці 80-х. По-третє, реанімація так званих історичних партій, які де-юре не були розпущені чи заборонені, але де-факто перестали існувати наприкінці 1940-х рр. По-четверте, на формування й розвиток багатопартійної системи парламентсько-президентської (читай парламентської – А. П.) республіки серйозно вплинули вибори до Державних Зборів Угорської Республіки, як надзвичайно потужний стимул для

створення політичних партій (йдеться про те, що парламентська форма правління сприяє інституціоналізації потужних політичних партій – А. П.)» [6, с. 80–81; 11, с. 77–78].

Нормативно-правову основу угорської багатопартійності започаткували прийняті на початку 1989 р. Державними Зборами закони «Про право на зібрання (свободу зібрань)» та «Про право на об'єднання», якими було закріплено а) право осіб на свободу зібрань, мирних мітингів, походів та демонстрацій для забезпечення їх учасникам вільного волевиявлення своїх поглядів та б) право на утворення політичних партій, масових рухів інших об'єднань громадян для захисту власних інтересів [10].

Відліком угорської багатопартійності можна вважати низку наступних подій: 1) опозиційні збори в с. Лакітелек (27 вересня 1987 р.); 2) 11 лютого 1989 р. заява УСРП про підтримку багатопартійності; 3) створення Опозиційного «круглого столу» (22 березня 1989 р.); 4) завершення роботи Національного «круглого столу» та підписання угоди 18 вересня 1989 р., яка мала забезпечити мирний перехід до демократії; 5) саморозпуск на XIV з'їзді УСРП та створення соціалістичної партії європейського зразка – Угорської соціалістичної партії [6, с. 82–85]. Саме завдяки вказаним подіям став можливим перехід в Угорщині до реальної багатопартійності.

Безпосереднє законодавче оформлення інституту політичних партій в Угорщині отримав з прийняттям у 1989 р. Закону «Про функціонування та діяльність політичних партій» та внесенням відповідних змін до Конституції, які заперечували монопольний вплив на владу однієї партії. У законі про партії окреслено засади їхньої діяльності, забезпечення участі громадян у політичному житті країни, закріплено право громадян на свободу об'єднання тощо. А також запроваджено державне фінансування політичних партій за таким квотним принципом: 1) 25 % отримують партії, які подолали прохідний бар'єр і стали парламентськими; 75 % розподіляється між партіями, які здобули підтримку не менше 1% голосів виборців пропорційно до рівня їхньої електоральної підтримки [10]. Важливе значення для розбудови партійної системи мав також схвалений у жовтні 1989 р. Закон «Про вибори членів парламенту» [19], який, як зазначалося нами вище, встановив виборчу систему котра діяла до 2011 р.

Відповідно до встановленої виборчої системи 386 депутатів Державних Зборів розподілялися на трьох електоральних рівнях: «176 – в одномандатних округах, не більше 152 – у багатомандатних регіональних округах та не менше 58 – у багатомандатному національному окрузі. Розмір регіональних округів, яких загалом 20, коливався від 4 до 28 мандатів, а кожний виборець мав два голоси: один – за кандидата в одномандатному виборчому окрузі, а другий за закритий партійний список у своєму (в якому проживав виборець) регіоні. При цьому виборці не висловлювали свою електоральну позицію на загальнонаціональному рівні: він був компенсаційним» [12, с. 42–43].

Отже, головні параметри виборчої системи на установчих виборах в Угорщині були такі: «змішана виборча система, кількість депутатів 386, мажоритарна система абсолютної більшості для мажоритарних округів, формули Хагенбах-Бішофа для регіональної пропорційної складової та формула Д'Хонта для національної компенсаційної пропорційної складової, виборчий бар'єр складав 4 % для партій і партійних блоків (в майбутньому ця норма буде змінена для виборчих блоків – А. П.)» [5, с. 280]. «Метою встановлення даного типу виборчої системи, на думку Т. Попович, було прагнення угорських законодавців не допустити надмірної фрагментарності парламенту. Згідно з логікою угорських парламентарів усі складники електорального процесу мають бути взаємозалежними і визначати поведінку виборців, поведінку державних органів, характер дій і політичних комбінацій суб'єктів активного виборчого права» [10, с. 72]. А загалом виборча система сприяла проходженню

до парламенту великих партій і водночас створювала перешкоди для череззмірної фрагментації вищого законодавчого органу влади.

Установчі вибори відбулися в Угорщині у 25 березня (1 тур) та 8 квітня (2 тур) 1990 р., і відобразили нові політичні реалії угорського суспільства: з 386 депутатів Державних Зборів 350 були обрані вперше, а склад уряду змінився на 100 % [18, с. 141]. Про участь у виборах заявили 65 політичних, з них лише 12 зуміли виконати вимоги закону до складання загальнонаціональних партійних списків і були допущені до участі у виборах. Виборчий бар'єр: подолали шість партій: УДФ, СВД, НПДВ, Угорська соціалістична партія (УСП), СМД / «ФІДЕС», ХДНП. Партія підприємців, Партія зелених, Народна партія, Партія свободи, Угорська аграрна партія та інші набрали менше 3 % голосів виборців. Результати виборів подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 25 березня, 8 квітня 1990 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
УДФ	165	42,75
СВД	94	24,35
НПДВ	44	11,4
УСП	33	8,55
ФІДЕС	22	5,7
ХДНП	21	5,44
Незалежні депутати	7	1,81

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 142; 20]

Отже, до угорського парламенту пройшли політичні партії, які репрезентували три основні напрямки політичного життя Угорщини: національно-консервативний, християнсько-демократичний (УДФ, НПДВ, ХДНП) (230 депутатів, що становить 59,5 %); соціально-ліберальний (СВД, СМД) (116; 30,0 %); євросоціалістичний, соціал-демократичний (УСП) (33; 8,5 %). Урядова коаліція була утворена у складі УДФ, НПДВ та ХДНП, а прем'єр-міністром був обраний Й. Анталл (*коаліція правих сил*). Загалом установчі вибори в Угорщині виконали функції, які характерні для них в умовах демократичного транзиту: 1) легімітизували прихід до влади опозиції; 2) забезпечили вільне волевиявлення у контексті наявних на той час ідеологічних уподобань виборців, визначивши таким чином контури майбутньої партійної системи: нові антикомуністичні партії, історичні партії, реорганізовані комуністичні партії; 3) окреслили основні напрямки інституціалізації законодавчої гілки влади; 4) позитивно апробували виборчу систему.

Наступні вибори до угорського парламенту відбулися 8 та 29 травня. У виборах брали участь 29 політичних партій. Результати виборів подано у таблиці 2.

Як бачимо з таблиці 2 перемогу на виборах здобули ті ж самі партії, що і у 1990 р. При чому чотири з них повторили приблизно той же самий результат, що і на попередніх виборах. Але на відміну від виборів 1990 р. перемогу здобула УСП з загальним результатом 209 мандатів, що становить 54,14 % від конституційного складу Державних Зборів. Успіх соціалістів обумовлений незадоволенням більшої частини населення проведенням економічних реформ. Урядова коаліція була утворена у складі УСП та СВД (*коаліція лівих сил*).

Таблиця 2

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 8 та 29 травня 1994 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
УСП	209	54,14
Союз вільних демократів	69	17,88
УДФ	38	9,84
НПДВ	26	6,74
ХДНП	22	5,7
ФІДЕС	20	5,18
Аграрний союз	1	0,26
Партія підприємців	1	0,26

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 143; 20]

Другий етап (1994–2010 рр.) у розвитку партійної системи Угорщини можна назвати етапом формування та функціонування двоблокової багатопартійної системи поміркованого плюралізму. Для вказаного етапу були характерні такі особливості: 1) вагомий вплив на конфігурацію партійної системи мали парламентські вибори 1998, 2002, 2006 та 2010 рр.; 2) конкуренція за утворення уряду між УСП та СМД (ФІДЕС). СМД внесла корективи у свою назву: СМД (ФІДЕС) – Угорська громадянська партія (СМД – УГП); 3) вплив на консолідацію партійної системи євроінтеграційних процесів; 4) участь політичних сил у виборах до місцевих органів влади та до Європарламенту у 2009 р.; 5) конфігурація партійної системи на кінець вказаного періоду виглядала наступним чином: мейнстрімні партії: УСП, ФІДЕС, ХДНП та партії «нової політики»: «Рух за кращу Угорщину» («нові праві») і «Політика може бути іншою» (угорські зелені, «нові ліві»).

Парламентські вибори 1998 р. відбулися 10 та 25 травня. Участь в них узяли 14 політичних партій, а головне протистояння відбулося як і на попередніх виборах між УСП та СМД – УГП. Такі партії як «Новий союз», «Унія разом за Угорщину», «Форум національностей», Соціал-демократична партія Угорщини, Партія підприємців не змогли подолати навіть позначку в 1 % голосів виборців [20]. Результати виборів подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 10 та 25 травня 1998 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
ФІДЕС–УГП	148	38,34
УСП	134	34,71
НПДГ	48	12,43
СВД	24	6,21
УДФ	17	4,4
УПСЖ	14	3,62
Незалежні депутати	1	0,26

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 144; 20]

Як бачимо перемогу на виборах здобула партія СМД – УГП. «Успіх цієї партії на виборах, на думку Ю. Остапця, був обумовлений: а) здатністю партії до інтеграції,

компромісу, а не пошук помилок уряду; б) створенні вдалого іміджу партії, яку хвилюють перш за все, внутрішні проблеми держави; в) підтримка з боку вищого духовенства; г) домовленість з НПДГ у одномандатних округах» [18, с. 144]. Уряд був сформований у складі таких партій: СМД – УГП, УДФ, НПДВ та Угорська партія справедливості та життя (*коаліція правих сил*), а прем'єр-міністром вперше став В. Орбан.

Чергові вибори до Державних Зборів відбулися 7 та 21 квітня 2002 р. На цих виборах була зафіксована рекордна явка виборців – 73,4 %. Це була цікава виборча кампанія, де головними конкурентами виступали: правоцентристський виборчий блок СМД (ФІДЕС) – Угорської громадської партії та УДФ і дві лівоцентристські партії – УСП та СВД. Угорські праві були переконані у своїй перемозі, тому виборчу кампанію проводили пасивно, а їх лідер В. Орбан навіть жодного разу не виступив перед виборцями. Їх конкуренти навпаки задля того, щоб отримати перемогу домовилися про спільних кандидатів у мажоритарних округах, що в кінцевому результаті і дозволило їм перемогти праві сили. Результати виборів подано у таблиці 4.

Таблиця 4

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 7 та 21 квітня 2002 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
ФІДЕС–УГП / УДФ	188	48,7
УСП	178	46,1
СВД	20	5,18

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 144; 20]

Урядова коаліція за результатами виборів була утворена УСП та СВД (*коаліція лівих сил*), а прем'єр-міністром обрано П. Медьєші.

Чергові вибори до Державних Зборів пройшли 9 і 23 квітня 2006 р. Основна боротьба була зосереджена між двома домінуючими учасниками виборчих кампаній останніх років – ФІДЕС та УСП. Традиційно були сформовані дві виборчі коаліції – правоцентристська ФІДЕС–ХДНП та лівоцентристська УСП у виборчому союзі з СВД. УДФ відмовилася вступати в коаліцію з ФІДЕС–ХДНП. Результати виборів подано у таблиці 5.

Таблиця 5

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 9 та 23 квітня 2006 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
УСП	186	48,2
ФІДЕС / ХДНП	164	42,5
СВД	24	6,21
УДФ	11	2,9
Незалежні депутати	1	0,26

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 144; 20]

Як видно з таблиці 5 за результатами виборів із 386 мандатів УСП отримала 186, блок «ФІДЕС» та ХДНП – 164, СВД – 24, УДФ – 11. У розрізі партійних списків результати виборів були такими: УСП – 41,6 %, ФІДЕС / ХДНП – 42,0 %, СВД – 6,5 %, УДФ – 5,0 %. А також констатуємо, що блок радикальних правих сил у складі УПСЖ, НПДВ, «Йоббік»

не подолав виборчого бар'єру, набравши 2,2 % голосів виборців, а Угорська комуністична робітничка партія набрала 0,4 %, Партія центру – 0,3 %, Ромська партія – 0,08 %, Угорська провінційна громадська партія 0,05 %, Християнська демократична партія 0,04 % [20]. Урядова коаліція була утворена у складі УСП та СВД (*коаліція лівих сил*), а прем'єр-міністром став Ф. Дюрчань (УСП). Ф. Дюрчань очолив вперше уряд після відставки П. Медьєші у 2004 р. Високий рейтинг партії на виборах у 2006 р. – це частково і заслуга Ф. Дюрчаня, який забезпечив реальне покращення економіки, соціальної сфери, і своєю харизматичністю перевершив політичний вплив В. Орбана.

Електоральний цикл 2006–2010 рр. був надзвичайно складним, а соціально-політичні процеси, які відбулися у вказаний період часу мали вагомий вплив на подальший розвиток партійної системи Угорщини. У цей час, на нашу думку, формується нова конфігурація партійної системи, яка буде встановлена за результатами парламентських виборів 2010 р., і яка є дієвою і до нинішнього часу. Коротко зупинимося на подіях, які вплинули на переструктурування партійного простору Угорщини.

У вересні 2006 р. опозицією був опублікований запис (25 хвилин) виступу Ф. Дюрчаня на закритому засіданні уряду у якому він заявив про бездарність керівництва країною, яке напередодні виборів 2006 р. обдурювало громадян щодо стану економіки з метою здобуття перемоги на парламентських виборах: «Жоден європейський уряд не проводив такої «бездарної» політики. Протягом півтора-двох років ми робили вигляд, що керуємо країною, а насправді ми брехали. Брехали вранці, вдень і ввечері. Ми майже нічого не робили упродовж чотирьох років. Тому економіка Угорщини не зазнала обвалу лише завдяки Божому провидінню та великій кількості грошей у світовій економіці .....» [21, с. 181]. Такий виступ – це наслідок самовпевненості Ф. Дюрчаня, яка з'явилася від «запаморочення успіхом» після перемоги на парламентських виборах 2006 р., коли він відчув себе у ролі доленосця для власної країни, рятівника угорської нації [11, с. 77–79].

Відвертість Ф. Дюрчаня привела до масових мітингів та найбільшої політичної кризи в країні за увесь посткомуністичний період. Упродовж вересня – жовтня у Будапешті щодня біля стін парламенту збиралися 15–20 тисяч мітингувальників з вимогою відставки Ф. Дюрчаня. Як наслідок 1 жовтня 2006 р. на місцевих виборах УСП зазнала поразки, а перемогу здобула партія «ФІДЕС» (отримала 59 % мандатів, а соціалісти – 37 %) [21, с. 181], а Ф. Дюрчань змушений був у березні 2009 р. піти у відставку. Відбувся розпад коаліції УСП – СВД, а уряд меншості очолив соціаліст Г. Байнаї.

Отже, у цей період розвитку партійної системи Угорщини починається криза в УСП по причині невдалого керівництва та міжпартійних непорозумінь, що автоматично привело до зростання рейтингу правих сил, це, по-перше. І, по-друге, у цей період в угорському політикумі з'являються низка нових партійних проєктів, які є наслідком як внутрішньополітичного розвитку, так і загальноєвропейських трендів еволюції політичних партій і партійних систем: «нові праві» («Рух за кращу Угорщину» (Йобб'ік)) та «нові ліві» (партія «Політика може бути іншою»). У 2003 р. групою право-радикально налаштованих студентів гуманітарного факультету Будапештського університету і вихідцями з націоналістичної «Угорської партії справедливості і життя» була створена партія «Рух за кращу Угорщину» (скорочено «Йобб'ік»). «У назві партії використовується гра слів: слово «йобб'ік» в угорській мові має два значення – «кращий» і «правий». Партія визначає себе як радикальна і національно-консервативна, рекламуючи своє гасло «Угорщина належить угорцям» [11, с. 80]. У 2007 р. партією було створене воєнізоване крило «Угорська гвардія», яка використовувала символіку угорських нацистів (нілашистів, членів Партії схрещених стріл). Незважаючи на те, що організація була заборонена у 2009 р., її представники продовжують

носити уніформу та агресивно себе поводити у відношенні до ромів, вихідців з африканських країн, китайців тощо. Першим успіхом «Йоббіка» були вибори до Європарламенту у 2009 р., на яких партія, набравши майже 14,7 % голосів виборців, здобула 3 депутатські мандати з 22, які належали Угорщині [18, с. 149].

Партія «Політика може бути іншою» (угорські зелені) заснована у 2009 р. «Вона підтримує розвиток громадянського суспільства, захист довкілля і боротьбу з корупцією. Її ідеологічною основою є політика сталого розвитку, екологізм. Угорські аналітики порівнюють її з «новими лівими», які проголошують «третій шлях» розвитку і не відносять себе ні до «правого», ні до «лівого» політичних таборів» [9, с. 83].

Парламентські вибори 2010 р. відбулися 11 та 25 квітня (явка виборців 64,2 %). За результатами виборів електоральний бар'єр подолали з такими результатами у багатомандатних округах: 1) Виборчий блок «ФІДЕС» / ХДНП – 52,7 %, УСП – 19,3 %, «За кращу Угорщину» – 16,6 %, Партія «Політика може бути іншою» – 7,4 %. Не подолали виборчий бар'єр такі політичні партії: УДФ – 2,6 %, «Громадський рух» – 0,9 %, Угорська робітничка комуністична партія – 0,1 %, Угорська соціал-демократична партія – 0,08 %, Партія єдності – 0,05 %, Угорська партія справедливості – 0,03 % [20]. СВД (угорські ліберали) взагалі не змогла зібрати відповідну кількість підписів для того, щоб бути зареєстрованою для участі у виборах. Натомість за результатами виборів у Державних Зборах з'являються дві нові політичні сили – ультраправий рух «За кращу Угорщину» («Jobbik») та партія зелених (LMP – «Політика може бути іншою»). Загальні результати виборів подано в таблиці 6.

Таблиця 6

Результати виборів до Державних Зборів Угорщини 11 та 25 квітня 2010 року

Партії і блоки	Кількість отриманих мандатів	Представництво у парламенті (%)
ФІДЕС / ХДНП	263	68,14
Угорська соціалістична партія	59	15,28
За кращу Угорщину	47	12,18
Політика може бути іншою	16	4,15
Незалежні депутати	1	0,26

Джерело: побудовано автором на підставі [18, с. 149; 20]

Здобувши 263 мандати (68,1 %) з 386 уряд був сформований правоцентристською коаліцією «ФІДЕС» / ХДНП на чолі з В. Орбаном. Таким чином, із завершенням парламентських виборів 2010 р. в Угорщині розпочинається інституціоналізація партійної системи з домінуючою партією, якою стала «ФІДЕС».

Висновки. Охарактеризувавши розвиток угорської багатопартійності упродовж 1988–2010 рр., можна зробити такі висновки:

1) Логіка еволюції партійної системи Угорщини упродовж 1988–2010 рр. є такою: початкова багатопартійність (1988–1994) – двоблокова партійна система поміркованого плюралізму (1994–2010) – багатопартійна система з домінуючою партією (починаючи з 2010 р.).

2) Упродовж вказаного періоду відбулися суттєві зміни в акторному складі партійної системи: а) з угорського політикуму фактично зникли популярні на початковому етапі становлення багатопартійності ліберальні (СВД) та аграрні (НПДВ) партії; б) криза в середовищі УСП та суттєве зменшення її рейтингу; в) поява нових партій – «партій нової політики» («За кращу Угорщину» та «Політика може бути іншою»).

3) Інституціалізується механізм двоблоковості у формуванні урядових коаліцій за результатами виборів: 1990–1994 (коаліція правих сил); 1994–1998 (коаліція лівих сил); 1998–2002 (коаліція правих сил); 2002–2004; 2004–2010 (коаліція лівих сил); починаючи з 2010 р. (коаліція правих сил з домінуючою партією «ФІДЕС»). Протистояння двох головних блокуєтворюючих партій за результатами парламентських виборів упродовж 1990–2010 рр. подано у таблиці 7.

Таблиця 7

Кількість депутатських мандатів УСП та партії «ФІДЕС» за результатами парламентських виборів 1990–2010 років

	1990	1994	1998	2002	2006	2010
УСП	33	209	134	198 (разом з СВД)	186	53
ФІДЕС	22	20	148	188 (разом з УДФ)	164	263

Джерело: побудовано автором на підставі [18]

4) Державні Збори Угорщини (1990, 1994, 1998, 2002, 2006 та 2010 рр.) відпрацювали повний електоральний цикл, що також засвідчує про стабільність та консолідацію угорської партійної системи у контексті формування урядової коаліції та функціонування опозиції. А також досвід проведення шести виборчих кампаній показав гомогенність електоральних уподобань угорських виборців у контексті регіонального голосування [20]. Основні параметри функціонування партійної системи Угорщини у контексті її консолідації упродовж 1990–2010 рр. подано нами у таблиці 8. Таблиця побудована нами на основі критеріїв консолідації партійної системи, які охарактеризовані низкою вітчизняних авторів (В. Лебедюк, В. Литвин, М. Лешанич, Ю. Остапець, А. Романюк [5; 7; 8; 18; 22]) та з урахуванням критеріїв інституціалізації партійних систем для країн ЦСЄ розроблених А. Мелешевичем [8].

Таблиця 8

Показники / індикатори консолідації партійної системи Угорщини (1990–2010 рр.)

Критерії	1990	1994	1998	2002	2006	2010
Явка виборців, %	44,14	55,12	57,01	73,47	64,39	46,66
Індекс Галлахера	13,7	16,8	10,8	8,2	5,12	11,6
ІЕКЕП	7,05	5,74	5,18	2,94	2,8	2,82
ІЕКПП	3,77	2,90	3,45	2,21	2,4	2,0
Індекс фракційності	0,73	0,66	0,71	0,55	0,52	0,61
Індекс волатильності, %		45,9	42,5	17,5	6,1	42,0
Підтримка урядових і опозиц. парт.	59,3 / 40,7	72,0 / 28,0	55,2 / 44,8	51,3 / 448,7	54,4 / 45,6	68,1 / 31,9
К-ть депут. манд., здобутих «старими» парт.		384	385	386	385	322

Джерело: побудовано автором на підставі [3; 5; 22]

Отже, розрахунки низки емпіричних індексів підтверджують наш висновок щодо консолідації партійної системи Угорщини. По-перше, ми маємо показники середнього рівня диспропорційності виборчої системи, яка практично була незмінною упродовж

1990–2010 рр. По-друге, зменшується фрагментованість партійної системи, про що свідчать індекси ефективної кількості парламентських та електоральних партій (ІЕКПП та ІЕКЕП): у 1990 р. маємо показники 7,06 і 3,77, а у 2010 відповідно 2,82 і 2,0. По-третє, зменшується індекс електоральної волатильності. Показники 2002 р. (17,6) і 2006 р. (6,1) це показники, які притаманні консолідованим партійним системам. Саме цей час є піком євроінтеграційних процесів, які мали позитивний вплив і на консолідацію партійної системи Угорщини. І хоча рівень електоральної волатильності у 2010 р. піднявся до позначки 42 %, але у даному випадку це не значить про суттєву зміну партійних уподобань. Це, перш за все, результат політичної кризи в Угорщині 2006 р. Натомість рівень підтримки «старих партій» залишився високим (за результатами парламентських виборів 2010 р. вони здобули 322 депутатські мандати, що становить 82,9 % від конституційного складу Державних Зборів Угорщини). По-четверте, показник рівня фрагментації (0,5–0,6) вказує на наявність двоблокової конкуренції.

Список використаної літератури

1. Бусленко В. Взаємовідносини влади та опозиції в державах Вишеградської групи». Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2020. 320 с.
2. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія / [Ю. Остапець, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик]. Ужгород : ПП Данило С.І., 2014. 256 с.
3. Кольцов В. Порівняльний аналіз формування і функціонування політичної опозиції в країнах Вишеградської групи: монографія. Одеса: ВД «Гельветика», 2018. 524 с.
4. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
5. Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
6. Ткач Д. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: монографія. К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України ; МАУП, 2004. 480 с.
7. Лебедюк В., Гоменюк А. Протопартії, квазіпартії чи політичні партії в Україні. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/6263/1/1.pdf> (дата звернення 10.07.2024).
8. Мелешевич А. Проблеми інституціоналізації та перспективи розвитку партійної системи України. *Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24–25 листопада 2011 р.* К.: ІПіЕНД, 2012. С. 46–64.
9. Остапець Ю., Радько А. Вплив парламентських виборів в Угорщині 2022 року на акторний склад та конфігурацію партійної системи. *Регіональні студії.* 2023. № 32. С. 81–86.
10. Попович Т. Особливості формування виборчої системи в Угорщині в 1980-ті – 1990-ті роки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2019. Випуск 59. Т. 1. С. 70–73.
11. Ткач Д. Влада та опозиція в Угорщині – зміна облич чи зміна курсу? Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2014. Випуск 2 (70). С. 75–90.
12. Черленяк І. Особливості виборчої системи Угорщини. *Стратегічні пріоритети.* 2007. № 4. С. 41–47.
13. Остапець Ю., Ключкович А., Ярош Я. Політичні партії і партійні системи. Основи громадянського суспільства та політичних знань: навчальний посібник; за заг. ред. В. І. Бортнікова. – 2-ге вид., випр. та доп. Суми: Університетська книга, 2023. С. 355–392.

14. Sartori G. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976. 344 p.
15. Siaroff A. *Comparative European party systems: An analysis of parliamentary elections since 1945*. New York; London: Taylor and Francis, 2000. 484 p.
16. Назаров М. Формування пострадянських партійних систем з домінуючою партією: українська специфіка: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Харків, 2017. 284 с.
17. Mainwaring S., Torcal M. Party system institutionalization and party system theory after the third wave of democratization. *Handbook of Party Politics*, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage, 2006. P. 204–227.
18. Остапець Ю. Партійна система Угорщини. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: монографія / [Ю. Остапець, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик]. Ужгород: ПП Данило С.І., 2014. С. 134–155.
19. Збірник виборчих законів країн Центральної та Східної Європи. Вашингтон: Міжнародна Фундація виборчих систем, 2002. 536 с.
20. Országgyűlési kézikönyv. Вр.: PMI, 2012. 628 о.
21. Остапець Ю., Сорока М. Становлення і розвиток партійної системи Угорської Республіки (1998 – 2006 рр.). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. Випуск 7–8. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла», 2010. С. 164–185.
22. Палінчак М., Остапець Ю., Лешанич М. Особливості процесу інституціалізації політичних партій і партійної системи України в умовах демократичного транзиту. Ужгород: Ліра, 2021. 240 с.

FEATURES OF THE PARTY SYSTEM FORMATION WITH DOMINANT PARTY IN HUNGARY FROM 1990 TO 2010

Andrii Prykhodko

State University “Uzhgorod National University”,

Faculty of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration

Universytetska str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine

The article discusses the unique features of the Hungarian political party system from 1990 to 2010, focusing on the dominance of a single-party system. The author suggests dividing this period into three stages: the early years of the multi-party system (1988–1994); a two-bloc multi-party system (1994–2010); and the emergence of a dominant party system from 2010 onwards. The author also examined the quantitative composition and structure of the party system at each stage.

During the initial multi-party stage, several key developments occurred: 1) opposition movements transformed into political parties such as the Alliance of Free Democrats, FIDESZ – Hungarian Civic Alliance, and the Hungarian Democratic Forum; 2) historical parties, such as the Independent Smallholders' Party and the Christian Democratic People's Party; 3) the regulatory and legal framework for the functioning of political parties was established; 4) parliamentary elections took place in 1990 and 1994, and the results of these elections indicated the future contours of the party system.

The author highlights that the second stage (1994–2010) in the development of Hungary's party system can be characterized as the stage of formation and functioning of a two-bloc multi-party system with moderate pluralism. This stage was marked by the following features: 1) the parliamentary elections of 1998, 2002, 2006, and 2010 had a significant impact on the configuration of the party system; 2) competition for influence on the government between the Hungarian Socialist Party and FIDESZ; 3) influence on the consolidation of the party system of European integration processes; 4) participation of political parties/coalitions in elections to local authorities and the European Parliament in 2009; 5) at the end of the second

stage of party development, the party system was characterized by mainstream parties such as HSP, FIDESZ, CDNP, and parties of “new politics” such as “Movement for a Better Hungary” (“new right”) and “Politics Can Be Different” (Hungarian Greens, “new left”).

During the second period of party development, significant changes took place in the composition of the party system: a) liberal and agrarian parties, which were popular at the initial stage of multi-party formation, actually disappeared from the Hungarian political system; b) there was a crisis in HSP and a significant decrease in its rating; c) new parties, known as “new politics parties” emerged.

The article concludes that with the 2010 parliamentary elections in Hungary, the installation of a party system with a dominant party began. FIDESZ became the dominant party in Hungary.

Key words: Hungary, transformation, democratic transition, party system, party system with a dominant party, constituent elections, mainstream parties, “new politics parties”.